

**МЕДІАЗНАВЧІ СТУДІЇ
В ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОМУ ДИСКУРСІ
УКРАЇНИ**

Колективна монографія

**Київ
ДП «Експрес-об'ява»
2022**

УДК 378:07(477)
М 42

Колектив авторів

*В. Л. Іващенко, В. Є. Сошинська, Я. Є. Сошинська, О. В. Григорєвська,
З. І. Алфьорова, М. А. Карась, О. А. Хамедова*

Науковий редактор

Вікторія Людвігівна Іващенко

Рецензенти

Марія Василівна Комова,

*доктор наук із соціальних комунікацій, доцент,
доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності
Національного університету «Львівська політехніка»*

Володимир Олексійович Садівничий,

*доктор наук із соціальних комунікацій,
завідувач кафедри журналістики та філології
Сумського державного університету*

Рекомендовано до друку

*вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка
(Протокол № 6 від 28.06.2022, Київ).*

М 42 Медіазнавчі студії в євроінтеграційному дискурсі України: колективна монографія / наук. ред. В. Л. Іващенко. Київ : ДП «Експрес-об`ява», 2022. 200 с.

ISBN 978-617-7389-19-3

DOI 10.51587/9786-1773-89193-2022-01

Монографія розкриває проблематику взаємодії наукового й освітнього дискурсів, зокрема в аспекті формування медіазнавства як нової галузі знання та його впровадження в освітній процес. Знайомить із засадами освітньої політики ЄС та України у сфері медійної, інформаційної й цифрової грамотності населення. Дає загальну картину про медіакультуру як інформаційну основу медіазнавства у вимірах цифрових бібліотечних, архівних і музейних проєктів європейських країн. Формат медіазнавчих студій актуалізує також затребувану сьогоденням проблематику медіакомунікацій, зокрема арткомунікації в аудіовізуальній сфері, та пресознавства як розділу медіазнавства, орієнтованого на цифровізацію суспільства та гендерні дискусії.

Для фахівців у галузі медіа, соціальних комунікацій, журналістів, бібліотекознавців, архівознавців, музеєзнавців, а також для студентів, аспірантів, докторантів за профільними напрямами журналістики, інформології та бібліотечної справи, медіакомунікації.

Висловлюємо щирю подяку Міжнародній федерації журналістів, Незалежній медіапрофспілці України та особисто голові комітету Незалежної медіапрофспілки України Сергію Володимировичу Штурхецькому за допомогу в підготовці видання до друку.

УДК 378:07(477)

ISBN 978-617-7389-19-3

© ДП «Експрес-об`ява», дизайн, верстка, друк, 2022
© Колектив авторів, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
Частина I. МЕДІАЗНАВСТВО І МЕДІАОСВІТА: ІНТЕГРАЦІЯ НАУКИ ТА ОСВІТИ	9
Розділ 1. ПРОЛЕГОМЕНИ ДО МЕДІАЗНАВСТВА ЯК НОВОЇ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ГАЛУЗІ ЗНАННЯ В. Л. Іващенко	9
1.1. Формування дослідницьких напрямів медіазнавства в освітньому дискурсі Німеччини.....	13
1.2. Діяльність медіазнавчих інституцій у Німеччині, Австрії та Нідерландах	16
1.3. Активізація довідкових видань та медіазнавчої періодики (Німеччина, Італія, Франція)	21
1.4. Термінологічна інституціоналізація поняття «медіазнавство» та концептуальне моделювання предметної сфери нової галузі знання	26
Список літератури	38
Розділ 2. ОСВІТА В ДИСКУРСІ МЕДІЙНОЇ, ІНФОРМАЦІЙНОЇ ТА ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ В. Є. Сошинська, Я. Є. Сошинська	41
2.1. Медійна та інформаційна грамотність і цифрова компетентність у документах Європарламенту, Ради ЄС та ЮНЕСКО.....	42
2.2. Засади державної політики України у сфері медійної та цифрової грамотності населення.....	53
2.3. Медіаграмотність у системі неформальної освіти	66
Список літератури	69
Частина II. МЕДІАКУЛЬТУРА ЯК ІНФОРМАЦІЙНА ОСНОВА МЕДІАЗНАВСТВА	73
Розділ 3. МЕДІАКУЛЬТУРА У ВИМІРАХ ЦИФРОВИХ БІБЛІОТЕЧНИХ, АРХІВНИХ І МУЗЕЙНИХ ПРОЄКТІВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН О. В. Григоревська	73
3.1. Медіакультура в цифрових проєктах бібліотек та архівів європейських країн.....	80

3.2. Цифрові колекції музеїв Європи.....	87
3.3. Сайти цифрових колекцій або проєктів як спеціалізовані ЗМІ	93
Список літератури	100
Частина III. КОМУНІКАЦІЇ В МЕДІАЗНАВЧОМУ ДИСКУРСІ	103
<i>Розділ 4. АРТКОМУНІКАЦІЯ В СИСТЕМІ МЕДІАКОМУНІКАЦІЙ: НОВІТНЯ МОРФОЛОГІЯ АУДІОВІЗУАЛЬНОЇ СФЕРИ</i>	
3. І. Алфьорова.....	103
4.1. Узагальнювальні принципи та механізми новітніх морфологічних трансформацій сфери аудіовізуального	103
4.2. Основні суб'єкти арткомунікації в аудіовізуальній сфері.....	110
4.3. «Проблемні зони» сучасної корпоративної арткомунікації	112
Список літератури	129
Частина IV. ПРЕСОЗНАВСТВО ЯК РОЗДІЛ МЕДІАЗНАВСТВА	131
<i>Розділ 5. ПРЕСА ЦИФРОВОЇ ДОБИ</i>	
М. А. Карась.....	131
5.1. Друкована періодика в системі засобів масової комунікації.....	131
5.2. Світові тенденції в медіа та сучасний український газетний ринок.....	138
5.3. Контент-модельовання сучасного газетного видання: європейський досвід.....	148
5.4. Жанрові форми конвергентного газетного видання.....	152
Список літератури	157
Джерела добору матеріалу	158
<i>Розділ 6. ГЕНДЕРНІ ПУБЛІЧНІ ДИСКУСІЇ У ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ПАРАДИГМІ МЕДІАЗНАВСТВА</i>	
О. А. Хамедова	159
6.1. Гендерні медійні студії: зарубіжний досвід	159
6.2. Гендерні студії та українське медіазнавство	165
6.3. Гендерна проблематика та історія преси 1920–1930-х років	173
Список літератури	190
ПІСЛЯМОВА.....	193
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	198

Єднання медійної спільноти у коронакризові часи слугує всім нам справжньою опорою. І навіть більше – надихає нас на стрімкий розвиток. Попри всі негативні наслідки коронакриза засвідчила: важливість професійної журналістики; брендів ЗМІ, яким довіряють; ролі медіа в боротьбі з фейками, для розростання яких пандемія становить у край сприятливе середовище через підвищену тривожність людей.

Нещодавно Укрінформ приймав онлайн-конференцію Європейського альянсу інформаційних агентств (вона мала відбутися в Києві, але через пандемію їй випало стати першою віртуальною конференцією Альянсу). Усі її учасники (а до цього Альянсу входять понад 30 провідних інформагенцій країн Європи) зазначили, що попит на перевірену інформацію зростає, фактчекінг бурхливо розвивається, більшість інформагенцій (переважно потужні міжнародні) стають надійними партнерами різних соцмереж із виявлення фейків. Тож професійний досвід медіа й довіра до їхніх брендів сьогодні в ціні, проте за тієї умови, що ці медіа готові досить мобільно й гнучко опановувати та користуватися новими знаннями й технологіями, швидко, але й всебічно, оцінювати зміни в інформаційному просторі. Для цього найрізноманітніші форми співпраці з репрезентативним колом учасників – чудовий майданчик.

У медійному вимірі ми можемо зробити також успішним і «європейський діалог». Україна поки не входить до Євросоюзу, проте це не заважає нам ставати достойними й рівноцінними партнерами для європейців. І таку ідеологію ми сповідуємо в Укрінформі. Це і наше членство в Європейському альянсі інформаційних агентств, і об'єднання зусиль із партнерами в протидії дезінформації, коли відповідну декларацію підписали півтора десятки інформагентств із Європи, і практичні спільні проекти (один із останніх – разом із німецьким інформагентством DPA щодо верифікації новин), які маємо план продовжити вже глибшою підготовкою фактчекерів для українських ЗМІ.

Майже в усіх європейських країнах недостатня кількість таких фахівців. Для України ж, яка на додаток до загальноєвропейських трендів у фейках більше за інші країни перебуває під постійними дезінформаційними вкидами Росії, формування потужної фактчекінгової спільноти насамперед на базі наших українських медіа сьогодні є одним із пріоритетів.

Погана новина для всіх нас полягає в тому, що погані новини (читай – фейки) поширюються в кілька разів швидше, ніж добрі (у цьому контексті – правдиві) новини. Медіавірус, про який писав Дуглас Рашкофф, працює ще потужніше, ніж коронавірус. За даними Німецького фонду Маршалла (США), за три роки кількість лайків, коментарів і репостів статей, узятих із джерел, які постійно публікують недостовірну чи маніпулятивну інформацію, зростає втричі. Темпи зростання кількості цих лайків-репостів контенту, опублікованого маніпуляторами, перевищили темпи зростання кількості користувацьких взаємодій із такими поважними виданнями, як «Рейтер» («Reuters»), «Асошіейтед прес» («Associated Press») і «Блумберг» («Bloomberg»).

Диджифренія (цифрова шизофренія), про яку казав той же Дуглас Рашкофф, тільки зростає. У боротьбі з нею у нас майже немає зовнішніх союзників. Якщо говорити про тих, хто мав би дбати про чистоту своїх мізків від медіавірусу – споживачів інформації, їхня позиція типово споживацька: третина користувачів фейсбуку в українському сегменті дають покликання на сайти-сміттярки та поширюють фейки. При цьому половина всіх громадян, як свідчить соціопитування, впевнені, що з поширенням дезінформації має боротися держава та керівники соцмереж. Якщо ж говорити про власників-очільників соцмереж, придушення фейків суперечить їхнім економічним інтересам, оскільки знижує залучення нових користувачів та зменшує обсяги реклами. Тож мусимо покладатися насамперед на себе, на нашу наполегливість та системність.

*Олександр Олександрович Харченко,
генеральний директор Українського національного інформаційного
агентства «Укрінформ», заслужений журналіст України*

ПЕРЕДМОВА

Написання монографії зумовлене потребою представити науковий доробок з окремих напрямів вивчення медіа та пов'язаних із ним дослідницьких об'єктів, явищ, процесів, які засвідчують формування в науковому дискурсі нової школи міждисциплінарних і міжгалузевих досліджень – сучасного медіазнавства, що перебуває в процесі окреслення своїх меж, визначення структурних підрозділів, практичних сфер застосування, утвердження власної метамови й методології, формулювання теоретичних положень та їх упровадження в освітній процес.

Об'єктом дослідження є вивчення процесів інтеграції науки про медіа та власне медійних і медіаосвітніх практик у контексті феноменів медіакультури, медіакомунікації та пресознавчих наративів.

Колективна монографія «Мудіазнавчі студії в євроінтеграційному дискурсі України» складається з восьми частин, кожна з яких має свої розділи:

I. Медіазнавство і медіаосвіта: інтеграція науки та освіти (В. Л. Іващенко, В. Є. Сошинська, Я. Є. Сошинська). У першій частині зосереджено увагу на взаємодії наукового й освітнього медіадискурсів з огляду на окреслення пролегоменів до медіазнавства як нової міждисциплінарної галузі знання, її впровадження в освітній процес переважно німецькомовних європейських країн та висвітлення питань освіти в аспекті медійної, інформаційної й цифрової грамотності. Проаналізовано особливості формування окремих медіазнавчих напрямів в освітньому дискурсі Німеччини, що дає всі підстави констатувати факт заснування німецької школи медіадосліджень. Показано діяльність медіазнавчих інституцій та активізацію довідкових видань у Німеччині, Австрії, Італії, Нідерландах, Франції. Ураховано специфіку термінологічної інституціоналізації поняття «медіазнавство» як одного з пролегоменів до нової міждисциплінарної галузі знання та концептуальне моделювання її предметної сфери.

Медіаосвітні аспекти, зокрема в розрізі неформальної освіти, представлено у форматі аналітичного огляду документів Європарламенту, Ради ЄС та ЮНЕСКО, у яких ідеться про медіа та інформаційну грамотність у кореляції з цифровою компетентністю. Розкрито засади державної політики України у сфері медійної та цифрової грамотності населення.

II. Медіакультура як інформаційна основа медіазнавства (О. В. Григоревська). Друга частина дає загальну уяву, з одного боку, про медіакультуру у вимірах цифрових бібліотечних, архівних і музейних проєктів, з другого – про медіакультуру в цифрових проєктах бібліотек та архівів європейських країн. Проаналізовано цифрові колекції музеїв Європи й України, а також сайти цифрових колекцій і проєктів як спеціалізовані ЗМІ. Зазначено, що створення таких колекцій вимагає підготовки відповідних фахівців у закладах вищої освіти.

III. Комунікації в медіазнавчому дискурсі (З. І. Алфьорова). Розділ третьої частини монографії репрезентує проблематику сучасних медіакомунікацій, зокрема й в інтернет-просторі. Він торкається важливого питання – арткомунікації в аспекті механізмів новітніх морфологічних трансформацій та основних суб'єктів в аудіовізуальній сфері, «проблемних зон» сучасної корпоративної арткомунікації.

IV. Пресознавство як розділ медіазнавства (М. А. Карась, О. А. Хамедова). У четвертій частині монографії йдеться про світові тенденції в медіа та сучасну українську друковану періодику в добу цифрових технологій. Проаналізовано європейський досвід контент-моделювання сучасного конвергентного газетного видання та його жанрових форм.

Особливу увагу зосереджено на зарубіжних та українських гендерних медійних студіях і гендерній проблематиці публічних дискусій в історії преси 1920–1930-х років.

Дослідження є частиною науково-дослідної теми Інституту журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка «Медіазнавчі студії в науковому та освітньому дискурсах» (2019–2024 роки, реєстраційний номер 0120U000064).

ЧАСТИНА I

МЕДІАЗНАВСТВО І МЕДІАОСВІТА: ІНТЕГРАЦІЯ НАУКИ ТА ОСВІТИ

Розділ I

ПРОЛЕГОМЕНИ ДО МЕДІАЗНАВСТВА ЯК НОВОЇ МІЖДИСЦИПЛІНАРНОЇ ГАЛУЗІ ЗНАННЯ

В. Л. Іващенко

Проблематику теоретичних досліджень медіа репрезентує чимало праць відомих науковців і медіафахівців різних країн світу, зокрема: **канадських** – медіатеоретика, медіаеколога й дослідника засобів електронної комунікації¹ Г. М. Маклуена; дослідника масових комунікацій Г. Інніса; **американських** – професора комунікації та медіазнавства, автора теорії еволюції медіа, публікацій про нові медіа П. Левінсона; медіакритика, дослідника в галузі філософії свідомості Н. Хомського (Чомські); розробника концепції електронної (цифрової) економіки як «переходу від оброблення атомів до оброблення бітів», засновника медіалабораторії Массачусетського технологічного інституту Н. Негропonte; дослідника популярної й телевізійної культури, медіатекстів Дж. Фіске; медіатеоретика, медіакритика, засновника магістерської програми з медіаекології Н. Постмана; **німецьких** – професора медіології, медіатеоретика й засновника медіаархеології З. Зелінські; дослідника в галузі філософії, зокрема обґрунтування теорії телевізійного медіуму, критики медіакультури, логіки та естетики теорії медіа, засновника теорії та історії кіно, фахівця з медіантропології, медіаісторії, медіакомпаративістики, медіаісторіографії Л. Енгеля; **французьких** – теоретика в галузі комунікацій, одного з перших дослідників зв'язків між естетикою й теорією інформації

---

¹ У книзі «Розуміння медіа, зовнішнє розширення людини» дослідник припустив, що засіб (medium) – це повідомлення, а всі артефакти й технології людини – це медіа (media), а тому дослідження медіа не обмежується лише засобами комунікації, а всіма формами технологій. Медіа та їхні користувачі формують екосистему, і вивчення цієї екосистеми відоме як медіаекологія. Г. М. Маклуен поділяє медіа на «гарячі» (радіо, фільм) та «холодні» (телефон, телевізор) (McLuhan 1964).

А. Моля; засновника концепції «суспільства спектаклю» Гі Е. Дебора; медіапедагога, дослідниці проблем медіаосвіти Е. Бевор; засновника медіології, автора поняття «медіакратія» Р. Дебре; медіатеоретика, дослідника впливу цифрових технологій у галузі культури та когнітивних наук, основоположника концепції «колективного інтелекту» П. Леві; соціолога-медіакритика, дослідника телебачення, медіа та культури виробництва П. Бурдье; **українських** – медіапедагога, дослідниці в галузі медіаосвіти та медіаосвітніх технологій, проблем медіадидактики, медіакультури Г. В. Онкович; дослідниці в галузі теорії та практики медіапсихології, медіаосвіти та медіакультури Л. А. Найдьоновой; фахівця в галузі редагування, соціальних і масових комунікацій, журналістикознавця В. В. Різуна; фахівця в галузі соціальних комунікацій, автора теорії інмутації О. М. Холода та ін. Цей перелік можна продовжувати.

Детальніше про теорії різних медіа в кореляції з теоріями суспільства, про історію їх становлення та класифікацію див., наприклад, у Н. Зражевської, яка справедливо зазначає, що погляди науковців на медіа та їхню роль залежать «як від методології і методів дослідження, так і від культурної парадигми, в якій живе і працює науковець», а тому «в теоріях індустріального і постіндустріального суспільства роль медіа є визначальною, а сама теорія медіа починає активно розвиватися саме в період зародження масового інформаційного суспільства» (Зражевська 2021, 190). Кожна з теорій чи концепцій суспільства «привнесла в теорію медіа методологічний інструментарій, який дозволив сформувати таку дисципліну, як теорія масової комунікації. Практика свідчить, що історія і теорія медій лежить в площині соціокультурного дискурсу і не може розглядатися поза стосунками медій із суспільством і культурними трансформаціями» (Зражевська 2021, 191).

Попри наявність чималої кількості досліджень про медіа, В. Кулик зазначає, що медіа (автор оперує терміном медія) – це «феномен, який в українській науці й науці про Україну є, можливо, ще менш дослідженим, аніж дискурс» (Кулик 2010, 9). Саме тому в науковому дискурсі досі немає праць, присвячених становленню **медіазнавства**

як окремої міждисциплінарної галузі знання, хоча про розбудову його теоретико-методологічних засад йдеться вже давно. Зокрема в 2010 році українська мовознавиця О. Сербенська звернула увагу наукової спільноти на формування медіазнавства як однієї з «наймолодших гуманітарних дисциплін в Україні», яка «проходить сьогодні процес пошуку й утвердження термінів на позначення дій предметів, ознак, пов'язаних із медіа, за посередництвом яких значною мірою формується наше ставлення до дійсності» (Сербенська 2010, 117).

Німецький медіафілософ Л. Енгель (Лоренц Енгель 2020) вважає медіазнавство прерогативою гуманітарних наук та пропонує виокремити його в самостійне дослідницьке поле, що формується на культурній основі, тобто **на основі гуманітарних і культурологічних студій** – кінознавства, театрознавства, германістики й компаративістики (дисциплінарна назва нім. *Medienkulturwissenschaft* – *медіакультурознавство*) (див.: Canaris, Kreuzer 1977; Schanze 2003).

Чимало медіафахівців та науковців вважають, що ця галузь знання вимагає тісної співпраці між медіадослідниками й журналістами, на необхідності налагодження якої ще в 2013 році наголошував співзасновник Європейської обсерваторії журналістики (European Journalism Observatory / EJO) професор журналістики та медіакерування в Університеті італійської Швейцарії в Лугано Ш. Рус-Моль. У своїй статті «Самоблокада: медіадослідження та медіапрактика», уперше опублікованій у 2013 році, він зазначив: «Медіадослідники та журналісти (...) роками ігнорували один одного. Кожен, хто намагається налагодити співпрацю цих двох напрямів, повинен уміти **поєднувати розмірений темп академічної науки з галасом і шаленим темпом сучасних медіа**. (...) Наука [медіанаука] не лише диференціюється та розростається – вона стала неконтрольованою. Бракує науковців і компетентних журналістів, які б об'єднали результати досліджень, та які б могли оцінити й розповісти про дослідницьку діяльність у сприятливому, але й критичному аспекті» (Russ-Mohl 2013; погрублення – В.І.). Ініціатором налагодження такої співпраці стала Швейцарська асоціація досліджень комунікації та медіа (Swiss Association

of Communication and Media Research / SACM)², яка задля цього у Вінтентурі в 2013 році започаткувала проєкт «Трансдисциплінарність», що передбачав «зацікавити медіадослідників у тому, щоб на практиці опанувати сфери, які вони вивчають і викладають, щоб більше спілкуватися з аудиторією, журналістами та фахівцями зсередини та ззовні медіагалузі, які можуть отримати користь від їхніх досліджень» (Russ-Mohl 2013).

В окресленні предметної сфери й відповідно дослідницького поля сучасного медіазнавства важливо враховувати таке: «Якщо обговорювати медіадослідження в широкому контексті, то існує тенденція уникати розгляду медіа як таких, зосереджуючись лише на повідомленнях, що ними передаються. Про подібну методологічну ваду, що є відгалуженою від головної тези медіатеорії в її ж контексті, зауважують сучасні науковці (зокрема Н. Уордріп-Фруїн, А. В. Жиліна)» (Манделіна 2019, 154). При цьому важливо враховувати аналіз медіа не лише з боку користувача, але й «технічних пристроїв».

Отже, спробуємо окреслити основні пролегомени до медіазнавства як міждисциплінарної галузі знання, що, власне, й визначає мету нашого дослідження, яка в аспекті вивчення науково-освітнього дискурсу європейських країн передбачає формулювання таких завдань: 1) простежити витоки формування основних напрямів нової галузі знання; 2) описати діяльність медіазнавчих інституцій; 3) проаналізувати сучасну медіазнавчу періодику й довідкові видання; 4) окреслити термінологічний мінімум, що репрезентує обсяг поняття «медіазнавство»; 5) змоделювати фрагмент предметної сфери «медіазнавство» за допомогою поняттєво-термінологічного апарату нової галузі знання та пошуку логіко-сміслових зв'язків між класифікаційними ознаками системотвірного поняття, вибудувати структуровану систему цих зв'язків.

Якщо реалізація перших трьох завдань вимагає застосування описового методу та методу контент-аналізу сайтів європейських закладів

2 Асоціація заснована в 1974 році та орієнтована на соціальні науки. Як член Швейцарської академії гуманітарних і соціальних наук (Swiss academy for the Humanities and Social Sciences / SAGW) вона об'єднує науковців та викладачів університетів, коледжів, експертів із комунікативної практики й досліджень засобів масової інформації, представників державних установ, професійних асоціацій та адміністративних органів (<http://surl.li/axubt>).

вищої освіти, міжнародних і європейських інституцій, організацій, товариств, асоціацій, орієнтованих на медіадослідження, вебсторінок медіазнавчих періодичних видань, то виконання четвертого й п'ятого завдань передбачає використання лінгвоконцептуального аналізу (ментально-мовного опису поняття), методів систематизації понять та моделювання, зокрема опису-моделювання концептосфери «медіазнавство» як ментально-мовного корелята цієї ж предметної сфери за топологічними параметрами та класифікаційними ознаками.

1.1. Формування дослідницьких напрямів медіазнавства в освітньому дискурсі Німеччини

Однією з ознак становлення медіазнавства як самостійної галузі знання є можливість її структурування за різними дослідницькими напрямами, які сьогодні починають активно формуватися. Назвемо кілька з них, зокрема з огляду на вивчення досвіду Німеччини.

Медіакультурознавство та медіафілософія³. Цей інтегрований напрям вивчення медіа представляє Міжнародний коледж культурно-технологічних досліджень та медіафілософії (Internationale Kolleg für Kulturtechnikforschung und Medienphilosophie / ІККМ), що функціонує як центр підвищення кваліфікації при Університеті Баугауз у Веймарі (<https://www.ikkm-weimar.de>). Його в 2008 році заснували Л. Енгель та Б. Зігерт. У період 2008–2020 років коледж працював над проблемою надскладної практичної взаємодії між людьми й предметами в технічній медіакulturі ХХ–ХХІ століть, між людьми й медіа. Основні дослідницькі положення в цьому напрямі представлено в таких монографіях: К. Ріхтер «Медіа у фондовій біржі» (2020), Є. Шаурте «Стилі життя, медіа та культурна історія консалтингу» (2019), Г. Майє, Л. Шольц (ред.) «Ернст Капп і антропология медіа» (2019), Л. Енгель, К. Кртілова, І. Бистрицький «Медіа думають. Від руху концепції до рухомих зображень» (2010) та ін.

Медіаісторія / медіаісторіографія. Із цим дослідницьким напрямом також пов'язана наукова діяльність викладачів Міжнародного коледжу культурно-технологічних досліджень та медіафілософії

3 Про медіафілософію як нову галузь філософського знання, про її першовитоки див. (Санакуєв 2014).

(Й. Фогль, Ф. Балке, В. Сейгерт), які в 2013 році сформували архів видань для історії медіа «Медіаісторія після Фрідріха Кіттлера» (Vogl, Balke, Siegert 2013). Ця праця, з одного боку, розкриває те, що є особливим в історіографії медіа Кіттлера з історичним мисленням загалом, і зокрема в аспекті розуміння історичного «після» Кіттлера; з другого – медіаісторичне мислення «за» Кіттлером в аспекті його суміщення з міжнародними напрямами постгуманістичної теорії й методології та загальними тенденціями до мережевого мислення або неовіталізму. У цьому напрямі працюють також Р. Гадерер, М. Гаффке, В. Гамахер, М. Гіллер, С. Яні, М. Кайзер, М. Кох, Ч. Келер, А. Нібіш, Ю. Парікка, Г. Шмідген та ін.

Медіаантропологія⁴. Упродовж 2014–2019 років при Університеті Баугауз у Веймарі було реалізовано дослідницьку програму «Центр медіаантропологічної компетенції» («Kompetenzzentrum Medienanthropologie»), яка започаткувала новий міждисциплінарний напрям – медіаантропологію, що інтегрувала методи й окремі положення філософії, медіадосліджень, соціології, історії мистецтва та критики, культурології й архітектури, зосереджуючи увагу на вивченні медіальності та умов буття людини за допомогою медіа. Дослідницький інтерес учасників проєкту (К. Фосс, Л. Енгель, М. Кунц, С. Фріш, М. Люті, Г. Шабахер, Г. Шмітген, Б. Зігерт, І. Вейцман, А. Зіманн) торкнувся різних культурних, топографічних, технічних, історичних, соціальних, дискурсивних та інших форматів медіа, у які вбудовується та реалізується буття людини: «Замість жорсткого концептуального та категорійного поділу між людьми й нелюдьми, науковці досліджували найрізноманітнішу взаємодію, взаємопроникнення та злиття органічних, естетичних, (медіа)технічних та інформаційних операцій. Така взаємодія та злиття людей і медіа спостерігається в різних формах художнього відтворення дійсності (кіно, живопис, музика тощо, що зображують та втілюють життя), у технологічних розробках (кібернетика, біоніка тощо), а також у розрахунках (статистика та прогнози)» (Kompetenzzentrum Medienanthropologie 2014–2019). Окремі положення цього напрямку частково представлено в праці

4 Про медіаантропологію як міждисциплінарну парадигму мас-медійних досліджень див. (Мазоренко 2014).

«Медіальна антропологія» (Voss, Engell 2015), що спрямована на інноваційне дослідження можливостей медіантропології з метою висвітлення потенціалу технічних, естетичних та загальних медіапроекцій і практик, які підтримують людське буття. Людина розглядається як частина всеосяжної медіальної єдності або процесу з урахуванням традиційних відмінностей між твариною і людиною, ангелом і людиною, машиною і людиною, Богом і людиною, а також розмежування природи, культури й технологій, що відкриває нові перспективи. Теоретичні положення монографії спираються на міждисциплінарні дослідження.

Медіакомунікації⁵. Ще один напрям медіазнавчих студій німецькі науковці пов'язують із комунікативними дослідженнями, які вивчають мас-медіа, їхні інституції та вплив на суспільство й людей. Його представляє Інститут медіа та комунікаційної політики (Institut für Medien- und Kommunikationspolitik / IfM) – одна з небагатьох незалежних дослідницьких установ, яку в 2005 році заснував медіолог та історик медіа Л. Гахмайстер. Цей напрям поєднує в собі філософію, психоаналіз, історію та різні наукові дослідження з дослідженнями медіа. Інститут працює над кількома проектами: «Медіа(р)еволюція. Трансатлантичні перспективи майбутнього публічної сфери»; «Твіттер-дипломатія: зовнішня політика та політика безпеки в епоху соціальних медіа» (керівники: Л. Гахмейстер, Ж. Сірі); «Використання медіа та політична обізнаність студентів у Німеччині»; «#Engage Black Sea – проект нарощування потенціалу» (<http://surl.li/bgvee>).

Отже, сьогодні в науково-освітньому дискурсі Німеччини активно формується **німецька школа медіазнавства**. У її лоні простежено кілька дослідницьких напрямів, започаткування яких або

5 Для зіставлення. Напрямок медіакомунікацій розвивається також в Україні, де він тісно взаємодіє з медіаосвітніми практиками. У цьому секторі, наприклад, працює ГО «Український інститут медіа та комунікації» (УІМК / UMCI) – «незалежний аналітичний центр, який проводить медіадослідження, аналізує медіапроцеси та їх вплив на політику й суспільство, надає компетентні рекомендації та пропонує ефективні рішення у сфері медіа та комунікації, є майданчиком для експертних дискусій та центром, який поширює знання про медіа для широкої громадськості» (<http://surl.li/axtn>). Інститут працює над проектом «Академія викладачів журналістики» («Journalism Teachers' Academy» / «JTA»), спрямованим на покращення якості української журналістської освіти «через покращення методики викладання на факультетах / кафедрах журналістики українських вишів, її адаптації до найновіших дидактичних стандартів» (<https://www.jta.com.ua/projta/>). Проект реалізується в співпраці з Deutsche Welle Akademie за фінансової підтримки Федерального міністерства та розвитку Німеччини (BMZ).

подальше становлення вже сформованих, упроваджує в науковий обіг нові терміни та визначення понять, що вони їх номінують. Звичайно, це не всі напрями медіазнавчих досліджень. Подальше вивчення цього питання вимагає аналізу науково-освітніх дискурсів інших європейських країн та узагальнення на цій основі покроково зібраного дослідницького матеріалу.

1.2. Діяльність медіазнавчих інституцій у Німеччині, Австрії та Нідерландах

Наступною ознакою інституціоналізації медіазнавства є створення спеціальних інститутів, асоціацій, товариств тощо, які опозиціонують себе як такі, що здійснюють діяльність в окресленій галузі знання, відповідно використовуючи в назві саме титульний термін *медіазнавство / медіадослідження*.

У Німеччині, зокрема в Марбурзькому університеті імені Філіппа (Philipps-Universität Marburg) створено спеціальний **Інститут медіазнавства (Institute of Media Studies / Institut für Medienwissenschaft)**, що працює за різними напрямами – цифрові медіа, аудіовізуальні процеси передавання інформації, організація медіа, кіно, телебачення (<http://surl.li/aylgl>). Інститут має власну лабораторію комп'ютерних ігор, у якій викладають курс «Дослідження ігор» («Game Studies»), та медіацентр із сучасним технічним обладнанням.

З-поміж 16 науково-дослідницьких проєктів, над якими працюють науковці, особливу увагу привертає проєкт «Трансдисциплінарні мережі медіазнань» (керівник – Г. Енгельке), який актуалізує проблематику дослідницьких, науково-популярних і навчальних фільмів у контексті дискурсу про кінематографічну епістемологію, медіаархеологію та естетичні знання. Збільшуваний інтерес до таких фільмів, зазначають автори проєкту, є «результатом переорієнтації кіно- та медіадосліджень на цифрову культуру й мінливе медіасередовище», що пов'язано: з «концепціями наукового знання, які виникли в історії та соціології науки, де виробництво знань вивчають як діяльність, розподілену між людьми й нелюдськими акторами, технологіями, аналітичними процедурами» (Transdisciplinary Networks of Media

Knowledge 2018–...) тощо. Проект здійснюється на «перетині академічних досліджень про диференціацію медіазнання в дисциплінах візуальної антропології, комунікації, кіно та медіадосліджень із використанням фільму в соціальній роботі, політичній активності, експериментальній естетиці кіно (...)» (Transdisciplinary Networks of Media Knowledge 2018–...).

При Європейському університеті прикладних наук (University of Europe for Applied Sciences) діє **Медіазнавче товариство (Die Gesellschaft für Medienwissenschaft)**, наукова політка якого орієнтована на вивчення медіа в аспекті технічних, естетичних, символічних та комунікативних характеристик, що «робить істотний внесок у розуміння тісного взаємозв'язку медіа з культурними, науковими, економічними, політичними та соціальними процесами» (Die Gesellschaft für Medienwissenschaft 2017/2018). В аспекті міжнародного та міжкультурного зіставлення розкривається значення медіа для культури, для виробництва знань, форм сприйняття та соціального відтворення. На думку представників товариства (І. Е. Гезен, Н. Гайденрайх, М. Гафке, О. Алкін, Ф. Т. Грегор, Ф. Ріпе), основна мета медіанауки – «аналізувати окремі медіа й складні медіасистеми з їхніми специфічними формами репрезентації, апаратами та інституціями» (Die Gesellschaft für Medienwissenschaft 2017/2018). Для цього важливо використовувати різні методи та зіставляти різні медіа в різних культурних та історичних контекстах. У перспективі йдеться про розроблення теорії медіа, в якій будуть використані дослідження з різних галузей знань. **Медіадослідження – це діяльність, аналіз і теоретичне вивчення медіа** як «соціальної практики у сферах реклами, медіакритики, редагування, культурного та фестивального менеджменту, медіадизайну та виробництва» (Die Gesellschaft für Medienwissenschaft 2017/2018), а також як основи для передавання медіанавичок у школах та в подальшій освіті.

Діяльність товариства спрямована на навчання, зокрема: «просування медіадосліджень; сприяння науковому діалогові між представниками суспільних, гуманітарних, культурологічних, природничих та інших дисциплін із метою активізації досліджень у сфері аналогових і

цифрових медіа; на взаємозв'язок медіазнавчих дисциплін; на сприяння дискусії й співпраці між наукою, мистецтвом, критикою та практикою; на сприяння міжнародній співпраці зацікавлених у дослідженнях медіа» (Satzung der Gesellschaft für Medienwissenschaft e.V. 2017/2018). У межах товариства працює 27 робочих груп: «Афективні медіатехнології», «Анімація», «Культура слуху та звукознавство», «Дослідження комічного», «Дані та мережі», «Екомедіа», «Телебачення», «Кінодослідження», «Фото-дослідження», «Ігри», «Гендерні / квір-дослідження й медіадослідження», «Жанрознавство», «Інтерфейси», «Медіа та мистецтво», «Медіаестетика», «Історія медіа», «Медіаіндустрії», «Медіакультура та освіта», «Медіафілософія», «Медіасеміотика», «Медіадослідження та дослідження здібностей / інвалідності», «Медіадослідження та політична теорія», «Медіадослідження та наукові дослідження», «Відкриті медіадослідження», «Участь та дослідження фанів», «Масова культура та медіа», «Сигнали» (Unsere Arbeitsgruppen 2017/2018).

Члени товариства (П. Міссомеліус, Р. Лешке, А. Вайх) занепокоєні, що сьогодні «медіадослідження навіть не згадують у сучасних концепціях “освіти в цифровому світі”» (Forum Bildung 2017). На їхню думку, саме **«медіадослідження повинні розробити концепцію освіти в медіакультурі**, сформованій цифровими технологіями. Благородне небажання, з яким медіадослідження досі проявляли себе щодо питань освіти, школи та навчання, безсумнівно, зіграло вирішальну роль у тому, що медіазнавство стало сліпою плямою в освітній політиці. (...) Найактуальнішим завданням сьогодні є переформулювання сучасних медіапедагогічних концепцій з погляду медіанауки (...). Мета – подолання сліпих плям в освітній політиці за допомогою медіанаукового досвіду, особливо щодо поточного курсу медіаосвіти та розроблення навчальних програм, пов'язаних із медіа. Це стосується, наприклад, розуміння медіакультур та динаміки розвитку, соціальної значущості медіа й цифрових засобів, функцій традиційних медіа, тріади “медіакультура, технологія і практика”, а також відображення візуальних медіа та рухомих зображень. Затребуваними з погляду медіанауки є такі теми, як великі дані, інтернет речей, робототехніка, трансгуманізм тощо. Наразі важливо також:

підтримувати медіанаукові дослідження з питань освіти; розробляти навчальні програми з медіазнавства для підготовки вчителів; створювати навчальні програми з медіанауки для освіти дорослих у галузях, пов'язаних із медіа; розробляти навчальні матеріали з медіанауки для викладання» (Forum Bildung 2017).

Чи не єдиним найбільшим університетським інститутом в Австрії є **Інститут театру, кіно та медіазнавства (Institut für Theater-, Film- und Medienwissenschaft)** у Віденському університеті (Universität Wien), у навчальному процесі якого зосереджено увагу на «театрі, кіно та електронних медіа як економічних, політичних та естетичних засобах, що визначають тренди ХХ-го – початку ХХІ-го століть» (<https://tfm.univie.ac.at/ueber-uns/>). Це один із найсильніших науково-дослідницьких інститутів у німецькомовних країнах, у якому науковий пошук – це «частина базового розроблення науково-дослідницького викладання на кафедрах» (<https://tfm.univie.ac.at/forschung/>). У цьому закладі вищої освіти вітаються фундаментальні й прикладні дослідження в галузі культурології, орієнтовані на системно-інтегративний підхід до вивчення сценічного мистецтва, театру, кіно й медіа з погляду історії та актуальності. Інститут опозиціонує себе як місце теоретичних дискусій (що водночас є проміжною ланкою між академічною та мистецькою практикою) й декларує у своїй діяльності такі дослідницькі напрями: основні – «Історія та культура аудіовізуальних медіа», «Медіальність», «Театр і медіакультура сучасності», «Театр і культурологія», «Теорія фільму»; інтегровані – «Теорія мистецтва та культурологічний аналіз театру, кіно й цифрових медіа», «Е-навчання та е-дослідження», «Документація: створення наукових баз даних для індексації та архівування джерел»; пріоритетні – «Історія та культура аудіовізуальних медіа» (керівник – А. Сейер), «Театр і медіакультура сучасності» (керівник – К. Шульте). Передбачено дослідницький пошук у напрямі «Теорія та естетика цифрових медіа». В інституті захищено й виконано дисертації: А. Сейер «Мікрополітика медіа» (2013), П. Леффлер «Розподілена увага: медіаісторія відволікання» (2012), Л. Грuber «Поліфронтальний авангард: медіа та мистецтво 1922–1940» (2003), І. Клаус «Театр медіанауки: медіа-

дискурси в театрознавстві» (2017), М. Швайгер «Від мистецтва до репортажу й назад: концепція політично оперативної літератури та медіамистецтва» (2014), Й. Пеннінгер «Відлуння інтертекстуальності: інтертекстуальність і трансформація як семіотичні константи культурної комунікації в аудіовізуальних медіа» (2003). Дослідницький інтерес професорсько-викладацького складу торкнувся також проблем взаємозв'язку: між гендром та медіа, політикою та естетикою в дихотомії «фотографія, кіно, радіо – цифрова ера з її віртуальними світами», що відбито в колективних працях «Гендер і медіаачитач» (Peters, Seier 2016) та «Медіатеорія Вальтера Бенджаміна» (Schulte 2005). В інституті розроблено також дві дослідницькі платформи: «Міжуніверситетська дослідницька мережа Ельфрід Єлінек» та «GAIN» (<http://surl.li/bgvkj>).

У Нідерландах університети активно співпрацюють із **Дослідницькою школою медіазнавства (Research school for Media Studies)** як національною мережею академічних експертів-медіадослідників (<https://www.rmes.nl>), основними завданнями якої є: упровадити якісну сучасну освіту в галузі саме медіадосліджень для кандидатів наук та магістрів; забезпечити платформу для науковців, які хочуть обмінюватися досвідом, створювати коаліції між різними дослідницькими групами, координувати та готувати спільні заявки на гранти, а також представляти сферу медіадосліджень на національному й міжнародному рівнях; створити платформу для аспірантів, які вивчають зміст, історію, технології та виробництво різних видів медіа (кіно, телебачення, цифрові медіа, радіо, газети тощо) в різних університетах для побудови академічних мереж зі своїми колегами та ознайомлення зі спеціалізованими дослідженнями й дослідниками у своїй галузі; створити міжнародну платформу, яка представляє нідерландських дослідників медіа в міжнародних мережах, органах фінансування та наукових / учених радах. На відміну від досліджень із комунікації, заснованих на соціальних науках, медіадослідження в Нідерландах спираються на традиції гуманітарних наук, частково запозичують теоретичні та методологічні підходи із соціальних та інформаційних наук. Школу організовано з метою просування знань

про медіа та ознайомлення молодих науковців із класичними та найсучаснішими теоріями й методологіями. На офіційному сайті школи (<https://www.rmes.nl/category/phd/>) розміщено чимало анотацій дисертацій докторів філософії, дослідницьких та освітніх проєктів, наприклад: «ІКТ для інтеграції: цифрові медіа та внутрішня міграція в сучасному Китаї» (Йонцзянь Лі), «Література майбутнього: навички читання в епоху цифрових медіа» (С. Оскам), «Платформи контролю медіаекології: культурна логіка суб'єктивації в сучасних культурах спостереження» (Б. Бейнон), «Дослідження ролі конкурентних соціальним мережам платформ» (Т. де Вінкель), «Розважально-освітня стратегія в ландшафті нових медіа» (Р. Люткенгаус) та ін.

Підсумовуючи, зазначимо, що в Німеччині, Австрії та Нідерландах сприяють створенню медіазнавчих інституцій, які популяризують медіанауку в різних її дослідницьких напрямках (медіархеологія, медіакритика, медіадизайн, медіаестетика, медіафілософія, медіасеміотика, медіакulturологія) із метою активного впровадження в освітню практику та подолання прогалів в європейській освітній політиці, яка свого часу не враховувала медіанауковий досвід. Подальший контент-аналіз медіазнавчої дослідницької парадигми закладів вищої освіти ЄС передбачає вивчення досвіду інших європейських країн та узагальнення отриманих результатів.

1.3. Активізація довідкових видань та медіазнавчої періодики⁶ (Німеччина, Італія, Франція)

Важливою ознакою становлення нової дослідницької галузі знання є поява термінологічних словників та наукових періодичних видань за титульною назвою галузі або за назвами її структурних підрозділів.

Так, нещодавно вийшли у світ дві знакові для медіазнавства лексикографічні праці – «Словник медіадосліджень» («**Dictionary of**

⁶ Для зіставлення. В Україні натрапляємо на збірник наукових праць «Медіадослідження» (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького), у якому студенти публікують результати свого творчого пошуку в царині різноманітних проблем сучасного медіадискурсу (Медіадослідження 2010–2021); науковий журнал «Media Studies: міждисциплінарні дослідження медіа» (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Центр медіакомунікацій і візуальних досліджень університету) (Media Studies 2016).

Media Studies») (Russell 2006) та **«Ключові слова медіадосліджень»** (**«Keywords for Media Studies»**) (Ouellette, Gray 2017). Перший словник містить понад 8 тис. термінів телебачення, кіно, радіо й театру, які використовуються в медіа та індустрії розваг. Його додатки орієнтовані на законодавство з питань медіа у Великобританії, на інформацію про тираж основних журналів і газет, а також на список ключових медіаресурсів в інтернеті. Другий – «представляє шістдесят п'ять ключових слів, що їх дослідили провідні науковці, основним завданням яких було показати, як їхні значення, історія та використання перетинаються з проблемами й дискусіями в медіа та суспільстві» (Ouellette, Gray 2017, 7). У ньому в широкому контекстному розумінні представлено дискусії та хронологію ідей про важливі, на думку укладачів, об'єкти медіадосліджень, хоча в реєстрі майже немає термінів із компонентом медіа (лише один – *New Media*).

Сьогодні в Німеччині виходить кілька медіазнавчих журналів:

«Журнал для досліджень із медіакультури» (**«Zeitschrift für Medien- und Kulturforschung»**, ZMK / **«Journal for Media and Cultural Research»**) (головні редактори: Л. Енгель та Б. Зігерт). Із 2009 року його видає Міжнародний коледж культурно-технологічних досліджень та медіафілософії (Internationales Kolleg für Kulturtechnikforschung und Medienphilosophie) Університету Баугауз у Веймарі (Bauhaus-Universität Weimar). Це видання орієнтоване на міждисциплінарне обговорення: теорії культурних технологій та проблем медіафілософії (Л. Енгель), медіафілософії й антропомедіальності (К. Фосс), постмедіальності (К. Петерс), медіаісторії (М. Бікенбах), медіації (Б. Кларк), медіанауки й теорії медіадосліджень (К. Піас, А. Сейер), взаємозв'язків медіазнавства й культури (С. Вейгал), медіа й культурології (Ф. Балке), а також на створення платформи для формування засад нових наукових дисциплін – культурології медіадосліджень (нім. *kulturwissenschaftliche Medienforschung*) та медіаантропології (Л. Енгель, А. Даубер-Манковський, С. Піреп) (*Zeitschrift für Medien- und Kulturforschung* 2009–...).

«Журнал із медіазнавства» (**«Zeitschrift für Medienwissenschaft»**, ZFM) (*Zeitschrift für Medienwissenschaft* 2009–...). У виданні залежно від тематики випуску (кожен випуск репрезентує окремий напрям

медіазнавства) публікуються статті з таких актуальних питань і проблем (див. Табл. 1):

Табл.1. Зміст випусків «Журналу з медіазнавства»

1	2
вип. 24	занепокоєння щодо практик та методів, пов'язаних із політикою афектів і маніпулятивних форм керування масами через медіа; вплив медіа на споживачів інформації в різних культурах з огляду на політичні та економічні аспекти; контроль медіа; переосмислення політичних вимірів медіакультур в історичному, технічному та естетичному вимірах;
вип. 23	функціонування медіа в гуманітарних та соціальних науках;
вип. 22	вивчення різних форматів та перспектив взаємодії фільмознавства й медіанауки, історичного розвитку технічних аспектів медіа, керування медіадодатками, адміністрування медійних програм та апаратури;
вип. 21	взаємозв'язк медіа, штучного інтелекту та нейронних мереж, визначення ролі медіа в навчанні й стосовно розвитку технологій, історії ідей та знань, а також соціально-технічних уявлень навколо штучного інтелекту;
вип. 19	пошук дослідницьких об'єктів медіанауки; аналіз артефактів медіа та форм їх виробництва, епістемологічне структурування відповідно до умов виробництва знань; роль медіа у виробництві та поширенні «фейкових новин»; вивчення медіапрактик, технік, політичних та естетичних аспектів щодо представлення правдивої інформації чи спотворених фактів;
вип. 18	медіаекономіка та керування медіакомунікацією; вивчення різних підходів до моделювання взаємозв'язку між медіа та економікою;
вип. 17	психологічні аспекти дослідження медіа, зокрема в контексті психоаналізу; взаємозв'язок між різними теоріями щодо медіа та психологічними теоріями;
вип. 16	формування медіаобразу відомих людей через рекламу, соціальні медіа та аналіз цього процесу в різних медіакультурах;
вип. 15	розкриття соціальних, психологічних та антропологічних аспектів функціонування цифрових медіа в усіх можливих формах (мобільних пристроїв, розумних або сенсорних середовищ, систем відстеження контактів або в контексті «афективних обчислень» тощо);
вип. 14	медіаекологія в аспекті глобальних дискусій про причини кліматичних змін, планетарний бюджет, технічну інфраструктуру; штучне середовище та втручання в наявні екосистеми, що змінює взаємозв'язок між технологіями, культурою, природою, а також впливає на використання термінів і понять у дослідженнях медіа;
вип. 13	використання спецслужбами медіатехнологій для спостереження та контролю інформації в мережі «Інтернет»; розроблення медіанаукової теорії нагляду та контролю;
вип. 12	історія взаємодії медіа та архітектури в аспекті вивчення медіадіяльності архітектури, технічних структур, теоретичних концепцій і соціальних моделей, що створюють нову архітектуру;

<i>Продовження табл.1</i>	
1	2
вип. 11	вивчення специфіки медіа, орієнтованих на автентифікацію, доказування, реєстрацію, засвідчення певних фактів, отримання доказів, достовірність та правдивість представлення інформації в документах і документальних фільмах, які влада може використовувати для спотворення документально підтверженої істини;
вип. 10	аналіз сучасного стану медіадосліджень;
вип. 9	виявлення культурних знань про медіа за допомогою реклами;
вип. 8	медіаестетика як вироблення суб'єктивності, що поєднується із загальною кібернетизацією способу життя, як переоцінювання естетичного з огляду на сучасну медіатехнологічну ситуацію, яка протягом останніх 20-ти років увійшла до культури й створила масштабні медіа XXI століття, засновані на мережі;
вип. 7	серійне виробництво, структура та естетика серійності часу й поведінки, принцип серії в науці; мистецтво та філософські роздуми щодо суттєвих ознак сучасності, тісно пов'язаних із циклічним промисловим виробництвом та серійними виробничими процесами, що розпочалися в XIX столітті, коли з'явилися такі серійні медіа, як романи, комікси, журнали; збільшення серійного й відповідно медіасерійного виробництва, що спричинило перехід медіа до класу мас-медіа;
вип. 6	взаємовплив соціотерій та медіадосліджень в аспекті взаємодії соціотехнологій та медіаархеології як кореляції «технічного» та «соціального»;
вип. 5	перегляд традиційної дихотомії «емпіричні – неемпіричні методи отримання знань» у сучасних медіадослідженнях з огляду на критичний аналіз емпіричних процесів та зміну загальноновизнаної концепції новими емпіричними концепціями, заснованими на медіатехнологіях;
вип. 4	пошук відмінностей між людьми, тваринами та машинами за допомогою медіа як технічних засобів отримання певної інформації, що розширює епістемологічні, естетичні та політичні виміри;
вип. 3	епістемологія медіа / медіаепістемологія, яка розкриває взаємодію медіатехнологій, інституцій, об'єктів: малювання та фотографія, живопис і цифровий запис, мікрофільм і бібліотека, партитура та фільм, блокнот і смартфон, архітектура та наука;
вип. 2	визначення основних функцій медіа щодо культурних технік та медіапрактик, знань і теорій, зокрема у сферах письма та свідомості, сприйняття звуків і музики, фільму та ментальних рухів тощо;
вип. 1	з'ясування мотивів медіадосліджень у різних аспектах, зокрема як способів мислення, як мотивації щодо використання різних медіа, як зберігання мотивів, їх пошуку в людській ментальності з огляду на історію пізнання.

На сайті цього онлайн-видання є окрема сторінка «**Блог відкритих медіастудій**» («**Open-Media-Studies-Blog**»). Це публічний форум для актуальних дискусій на тему прозорості й відкритості в

науці, зокрема відкритого доступу до медіадосліджень. Основна мета блогу – «привернути увагу медіадосліджень до практики відкритої науки (...), посилити позиціонування німецькомовних медіадосліджень у поточних теоретичних та науково-політичних дискусіях, зробити тему більш помітною в гуманітарних науках та громадськості за межами спільноти» (<http://surl.li/ayloq>). Тематика блогу спрямована на розгляд проблем «критичного аналізу поточних трансформацій у медіадослідженнях з огляду на дедалі більше затребувану парадигму «відкритої науки»» (<http://surl.li/ayloq>).

Науковий журнал «**Медіазнавство: огляди**» («**MEDIENwissenschaft: Rezensionen | Reviews**»). Виходить із 1984 року (засновники: Т. Кебнер, К. Ріга). Його ініційовано як «критичний форум, що повідомляє про останні публікації фахівців та поточні галузі досліджень», які детально оцінюють компетентні рецензенти. 3-поміж основних рубрик: «Огляд наукових публікацій», «Прокоментовано у фокусі», «Перспективи», «Медіаісторії», «Перечитана класика», «Панорама» (MEDIENwissenschaft: Rezensionen | Reviews 1984–...).

Науковий журнал «**Медіакомпаративістика**» («**Medienkomparatistik**») (редактори: Л. Готто, А. Сімоніс). Перший номер вийшов у 2019 році, який одразу започаткував новий дослідницький напрям у Німеччині – компаративне медіазнавство (для зіставних або порівняльних медіадосліджень). Періодичне видання зосереджує увагу науковців на пошуку взаємодії різних медіа та медіапрактик на основі окремих дисциплін літературознавчого, мистецтвознавчого та медіазнавчого циклів. Відтак нова платформа міждисциплінарних дискусій спеціально присвячена питанням зіставлення медіа й медіапрактик, що засвідчує «дивовижний бум культурології», який підтримує відповідна методологія, а також «розроблення загальних критеріїв для системного опису окремих медіа й дослідження їхньої відповідної операційної діяльності в мінливих культурних контекстах» (Medienkomparatistik 2019–2021).

В Італії з 2012 року виходить «**Журнал італійської кінематографії та медіадосліджень**» («**Journal of Italian Cinema & Media Studies**»), у якому представлені міждисциплінарні пошукові розвідки, здійснені «на

перетині проблематики італійського кіно та медіа, що дозволяє критично обговорювати роботу режисерів, художників у кіноіндустрії та медіапрофесіоналів» (Journal of Italian Cinema & Media Studies 2012–...).

У Франції в період 1996–2004 років виходив журнал «**Зошити з медіології**» («**Cahiers de médiologie**»), а з 2005 року – «**MediuM**» (Médiologie 2015).

Отже, лідером періодичних видань, орієнтованих на медіазнавчу проблематику, у назві яких відбито титульний термін на позначення нової міждисциплінарної галузі знання та деяких її структурних підрозділів, з-поміж зазначених країн залишається Німеччина. Проблематика цих журналів засвідчує формування таких дослідницьких напрямів та структурних підрозділів медіазнавства: культурологія медіадосліджень, медіаантропологія, медіаекономіка, медіакомунікативістика, медіаекологія, медіаестетика, медіаархеологія, епістемологія медіа / медіаепістемологія, медіологія та медіакомпаративістика. Внесок інших європейських країн вимагає подальшого вивчення та аналізу, що стане предметом окремого дослідження.

1.4. Термінологічна інституціоналізація⁷ поняття «медіазнавство» та концептуальне моделювання предметної сфери нової галузі знання

Становлення будь-якої галузі знання, окреслення меж функціонування, з'ясування теоретичних і практичних сфер застосування завжди корелює з розробленням її теоретико-методологічних засад та формуванням відповідного термінологічно-поняттєвого апарату як метамови фахового спілкування. Цей процес доволі часто супроводжує:

1) з одного боку, невизначеність титульного терміна на позначення нової галузі знання. Пор., наприклад: терміни на позначення нової дисципліни, яка вивчає медіа – *масова комунікація, пресознавство, медіазнавство, медійна комунікація*, що їх перераховує О. Сербенська (Сербенська 2010, 117); наявність у багатьох працях синонімії термінів *медіазнавство, медіадослідження, медіанаука*, які часто отожднюють на рівні відповідних понять;

⁷ Термінологічну інституціоналізацію визначають як адаптацію, обґрунтування введення термінів до термінологічної системи, визначення їхніх статусів (Сурмін 2010, 17).

2) з другого – концептуальна багатозначність та лексична неоднорідність значення титульного терміна галузі, який претендує на окреслення змістового наповнення відповідного системотвірного наукового поняття; його поняттєва невизначеність, зумовлена розмитими межами такого поняття та неточністю використання, що почасти продукує комунікативні невдачі у фаховому спілкуванні та негативно позначається на іміджеві фахівця. Пор., наприклад, різні визначення поняття, що його позначає термін *медіазнавство* в наукових працях і лексикографічних джерелах, а отже, й різне розуміння самої предметної сфери:

- пол. *medioznawstwo* – «**наука** (знання) про медіа, особливо мас-медіа, або в ширшому значенні – наука про медіакомунікації. Див. Методи й техніки медіазнавчих досліджень, Пресознавство» (Pisarek 2006, 119);

- укр. *медіазнавство* – «**розділ медіапедагогіки**, який вивчає взаємозв'язок медій із суспільством, економікою, політикою, правом, а також шляхи застосування медій у цих галузях» (Робак 2006, 283)⁸; корелює також із терміном *теорія масових комунікацій* (англ. *Media theory*): а) як «**навчальна дисципліна**, що вивчає вміст, історію та вплив різних медіа, зокрема ЗМІ»; б) як «**галузь науки**, що досліджує (...) сукупність наукових розробок та уявлень про медіа» (Медіазнавство 2019). У такому розумінні медіазнавство структурують за трьома взаємопов'язаними сферами: 1) «критика художнього стилю й естетичних форм (жанр, стиль викладу тощо)» (цю дослідницьку сферу номінують терміном *нові медіадослідження* на позначення «порівняно молоді наукової дисципліни, яка досліджує перетин обчислень, науки, гуманітарних наук, образотворчого та виконавського мистецтва» (Нові медіадослідження 2021); 2) «вивчення виробничого процесу (наприклад, технології та ринки)»; 3) «соціологічний аналіз (ідеологічних наслідків, отримання та споживання інформації тощо)» (Медіазнавство 2019). У першому випадку термін *медіазнавство* використовують також на позначення галузі, що вивчає так звані «нові медіа» – медіа нової

8 У цьому сенсі В. Робак визначає медіапедагогіку «органічною частиною ширшої галузі знання – медіакультури», основними складниками якої вважає медіазасоби, медіапедагогіку, медіапсихологію, медіамедицину, медіаправо й медіаетику (Робак 2006, 276).

епохи в аспекті «комп'ютерно опосередкованої комунікації» (computer mediated communications), або «цифрові медіа» (digital media), а також «специфіку культури віртуальних спільнот як певної субкультури» (Гаврілова, Воронова 2017, 21);

- нім. *Medienwissenschaft* – «молода **культурологічна дисципліна**, яка використовує багато підходів і методів для дослідження різноманітності медіа та медіаконстеляцій в історичному й теоретичному розвитку» (Die Gesellschaft für Medienwissenschaft 2017/2018);

- англ. *Media Studies* – «вивчення газет, телебачення, реклами тощо та їхнього впливу на суспільство як **навчальний предмет**» (Media Studies 2009–2021).

Отже, різні визначення поняття «медіазнавство» інституціоналізують його за двома векторами класифікаційних ознак:

1) **‘вузкий – достатній – широкий’:**

- вузьке розуміння – «наука (знання) про мас-медіа», «вивчає нові (цифрові) медіа», «наука (знання) про медіакommунікацію», «вивчення газет, телебачення, реклами», «навчальний предмет», «розділ медіа-педагогіки»;

- мінімально достатній обсяг розуміння – «наука (знання) про медіа»;

- широке розуміння – «культурологічна дисципліна»;

2) **‘нерекомендований – допустимий – рекомендований’:**

- нерекомендовані визначення – «навчальна дисципліна, що вивчає вміст, історію та вплив різних медіа, зокрема ЗМІ» (Медіазнавство 2019), «галузь науки, що досліджує сукупність наукових розробок та уявлень про медіа» (Медіазнавство 2019);

- допустимі визначення: а) за мінімально достатнім для розуміння обсягом поняття⁹ – «наука (знання) про медіа»; б) за достатнім для розуміння обсягом поняття – «молода культурологічна дисципліна, яка використовує багато підходів і методів для дослідження різноманітності медіа та медіаконстеляцій в історичному й теоретичному розвитку» (Die Gesellschaft für Medienwissenschaft 2017/2018);

---

9 Пор., наприклад, за аналогією до однієї з моделей визначення наук із компонентом *-знавство: мовознавство* – «наука про мову (...)» (Русанівський, Тараненко 2007, 334); *мистецтвознавство* – «гуманітарні науки, що вивчають закономірності функціонування мистецтва (...)» (Корінний, Шевченко 2003, 202); *рослинознавство* – «наука про вирощування рослин (...)» (Бусел 2007, 1275) та ін.

- **рекомендовані визначення** (авторська концептуалізація) – 1) «сукупність наук (знань) про медіа¹⁰; 2) наукова дисципліна, що інституціоналізує аспекту теоретичну знаннєву медіапрактику в самостійну галузь наукових знань; 3) навчальна дисципліна в закладах вищої освіти, змістом якої є основи науки про медіа¹¹».

У розділі пропонуємо модель предметної сфери «медіазнавство», яка ґрунтується на моделі ментально-мовного опису концептосфери «медіазнавство», що корелює з обсягом відповідного поняття, за двома параметрами – «зони сусідства» та «рівень концептуалізації / функціональна локалізація». Методику опису-моделювання за топологічними параметрами, класифікаційними й концептуальними ознаками вперше було використано в одній із наших попередніх праць¹².

I. Параметр «зони сусідства» (горизонтальна площина, синхронно-дескриптивний вимір). За цим параметром визначаємо обсяг поняття «медіазнавство» та окреслюємо функціональні межі позначуваної ним предметної сфери. Параметр конкретизує класифікаційна дихотомічна ознака **‘референція – кореференція’**, за допомогою якої актуалізуємо зони сусідства «медіагалузь» (**зона референції**) і «медіазнавство» (**зона кореференції**), тісно між собою пов’язані (див. Рис. 1).

1. Зона референції не є, власне, об’єктом нашого дослідження. Принагідно зазначимо, що її об’єктивують понад 150 предметних субсфер, кожна з яких номінує відповідний термін. З-поміж термінологічних одиниць-репрезентантів цих предметних субсфер назвемо лише терміни з компонентом *медіа-*, наприклад: *медіа, мас-медіа, медіа-агентство, медіаактивність, медіааналіз, медіааналітика, медіаарт, медіааудит, медіаау(в)диторія, медіабаер, мудиабайнг, медіабезпека,*

10 Пор., наприклад, за аналогією іншу модель визначення наук із компонентом *-знавство: природознавство* – «сукупність наук про природу (...)», *товарознавство* – «сукупність знань про товар як предмет торгівлі (...)» (Бусел 2007, 1129, 1457).

11 Пор., наприклад, за аналогією до визначень: *природознавство* – «2) навчальний предмет у середній школі, змістом якого є основи науки про природу» (Бусел 2007, 1129).

12 Тут адаптуємо нашу методику ментально-мовного опису-моделювання концептосфер за топологічними параметрами «зони сусідства (референція / кореференція – внутрішнє / зовнішнє – низ / верх)», «межа / положення “між” і “на межі” / розсіювання меж», «фігура / тло – близько / далеко», «рівень концептуалізації / функціональна локалізація», «вузол» як місце скупчення концептуальних структур, «щілина» як місце концептуального розриву, «центр / периферія (маргінальна зона)» (див. Івашенко 2006, 226-268) до опису-моделювання предметної сфери «медіазнавство» за класифікаційними ознаками.

Рис. 1. Моделювання предметної сфери «медіазнавство» за параметром «зони сусідства»

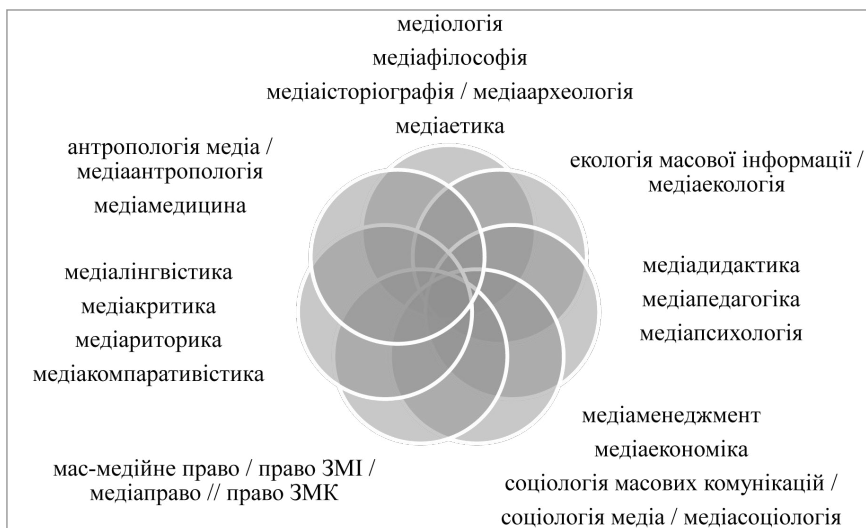
медіабібліотека, медіабізнес, медіабрендинг, медіавиробництво, медіавірус, медіавласність, медіавплив, медіагігант, медіаграмотність, медіадизайн, медіадипломатія, медіадискурс, медіадіяльність, медіа-договір, медіаекран, медіаенциклопедія, медіаефект, медіажанр, медіа-журналістика, медіазалежність, медіазаконодавство, медіазапит, медіазасіб, медіаімідж, медіаімперія, медіаіндустрія, медіаінсталювання, медіаінструмент, медіаінтеграція, медіаісторія, медіаканал, медіа-категорія, медіакваліфікація, медіакит, медіакомпанія, медіакомпетентність, медіакомунікація, медіаконвергенція, медіаконсалтинг, медіаконтекст, медіаконтент, медіаконцепт, медіаконцерн, медіа-корпорація, медіакритика, медіаландшафт, медіаманіпуляція, медіа-маркетинг, медіамаркер, медіамедицина, медіакомісійні, медіаопції, медіаменеджмент, медіаметрія, медіамистецтво, медіамікс, медіамовлення, медіамоделювання, медіа модель, медіаносій, медіаоб'єкт, медіа-образ, медіаорганізація, медіаосвіта, медіаперформанс, медіанідприємство, медіанідтримка, медіаплан, медіапланування, медіаплатформа, медіаповідомлення, медіаподія, медіапокриття, медіаполітика, медіа-послуга, медіапрактика, медіапродукт, медіапроект, медіапростір, медіапросьюмеризм, медіапрофспілка, медіапроцес, медіареалії, медіареальність, медіареволюція, медіаредагування, медіареклама, медіаресурс, медіарилейшнз, медіаринок, медіарішення, медіасервіс, медіасередовище, медіасистема, медіаскульптура, медіасфера, медіаспоживання, медіа-

стратегія, медіаструктура, медіасуб'єкт, медіатвір, медіаторчість, медіатека, медіатекст, медіатерапія, медіатероризм, медіатехнології, медіатизація, медіатравма, медіатренд, медіаупередженість, медіа-файл, медіаформа, медіафраншиза, медіахолдинг, медіахостинг, мультимедіа та ін. (звичайно, це неповний перелік).

2. Зону кореференції як системну організацію ознак, які актуалізують обсяг поняття «медіазнавство», що корелює з відповідною предметною сферою, структуруємо за класифікаційною дихотомічною ознакою **'зовнішнє (2.1) – внутрішнє (2.2).'**

2.1. Зовнішньосистемну організацію предметної сфери «медіазнавство» далі моделюємо за вектором концептуальної ознаки **'межа – положення «між» і «на межі» – розсіювання меж'**. Це модель міждисциплінарних зв'язків сучасного медіазнавства, що формуються на перетині проблематики різних галузей знань, наук та наукових дисциплін (див. Рис. 2), які між собою взаємодіють як конвергентні субсфери та а) орієнтовані на вивчення й аналіз медіа, пов'язаних із ними дослідницьких об'єктів, процесів, явищ, поведінки людей, які послуговуються медіа, законодавчої бази про медіа, б) використовують медіа в дослідницькій практиці, навчальному процесі, в) відчувають вплив із боку медіа та самі впливають на медіа й керують ними, г) споживають медійний контент і поширюють його тощо.

Кореляцію між зонами референції (медіагалузь) та кореференції (медіазнавство) актуалізує також класифікаційна дихотомічна ознака **'теорія – практика'**. Зону референції об'єктивує предметна субсфера «теорія медіазнавства», зону кореференції – субсфери «медіадіяльність», «медіапрактика(и)», «медіатехнологія(і)». Пор., наприклад, термінологічну репрезентацію предметних субсфер обох зон, що їх номінують лише терміни з компонентом *медіа-*, наприклад: *медіатеорія / теорія медіа = теорія масових комунікацій, теорія журналістики, теорія публіцистики, нормативні теорії в медіа (авторитарна теорія, теорія соціальної відповідальності, радянська теорія, ліберальна теорія в медіа), критична теорія, соціально-наукова / соціологічна теорія, операційна теорія, повсякденна медійна теорія або теорія здорового глузду, медіааналіз та ін. (зона кореференції) – медіа-*

Рис. 2. *Модельовання зовнішньоструктурної організації предметної сфери «медіазнавство» за ознакою 'межа – положення «між» і «на межі» – розсіювання меж'*

дизайн, медіаредагування, медіаменеджмент, медіаполітика, медіамодельовання, медіапланування, медіааудит, медіабайнг, медіабрендинг, медіамаркетинг / маркетинг соціальних медіа, медіаперфоманс, медіарилейнз, медіаарт, медіавиробництво, медіадипломатія, медіаінсталяція, медіадіяльність, медіатерапія, медіаторчість, медіапросьюмеризм, медіатероризм, медіаспоживання та ін. (зона референції).

Ця ж класифікаційна ознака актуалізує також і внутрішньо-системну кореляцію між двома субсферами, зокрема «теорія медіазнавства / теоретичне медіазнавство» – «прикладне медіазнавство», що їх номінують ті ж самі терміни.

2.2. Внутрішньосистемну організацію предметної сфери «медіазнавство» репрезентує її знанневий простір, структурований у наукових парадигмах, парадигмових, крос-парадигмових, аспектних, крос-аспектних та крос-дисциплінарних напрямках досліджень¹³, у наукових школах, теоріях, концепціях.

¹³ Термінологію на позначення парадигмових, крос-парадигмових, аспектних, крос-аспектних та крос-дисциплінарних напрямів дослідження та, власне, саму класифікацію досліджень на прикладі предметної сфери «термінознавство» вперше розроблено в праці (Іващенко, 2014, 22-31).

Таку організацію моделюємо за двома векторами класифікаційних ознак. Перший **‘загальне – часткове – одиничне’** актуалізує кореляцію субсфер «[макро]парадигма / емпірична парадигма» – «парадигмовий / [крос-]аспектний напрям / підхід» – «авторська теорія (концепція) / наукова школа», кожна з яких має свою термінологічну репрезентацію (див. Табл. 2).

Табл.2. Фрагмент термінологічної репрезентації кореляції субсфер предметної сфери «медіазнавство» за ознакою ‘загальне – часткове – одиничне’

[Макро]парадигма / емпірична парадигма	Парадигмовий / [крос-]аспектний напрям / підхід	Авторська теорія (концепція) / наукова школа
<ul style="list-style-type: none"> - функціоналізм, конфлікціонізм / парадигма «ефектів» медіа (мас-медіа); - парадигма «тотального впливу»; - «двоступенева модель» масової комунікації; - мотиваційна парадигма суб’єкта медіакомунікації 	<ul style="list-style-type: none"> - структурний / структуралістський; - біхевіоральний / організаційний; - культурний / культуралістський; - феноменологічний підхід до процесів масової комунікації; - гуманітарний із лінгвістичним та історичним компонентами; - соціоекономічний; - психологічний; - технічний та ін. 	<ul style="list-style-type: none"> - Чиказька школа дослідження медіа / школа контент-аналізу; - Франкфуртська школа; - медіатеорія / теорія медіа = теорія масових комунікацій; - теорія масового суспільства; - теорія мультикультуралізму; - теорія журналістики; - теорія публіцистики; - теорія гегемонії А. Грамші; - нормативні теорії в медіа (авторитарна теорія, теорія соціальної відповідальності, радянська теорія, ліберальна теорія в медіа); - морфологічна теорія В. Проппа; - критична теорія; - теорія сингулярності; - теорія медіаконтролю Н. Хомського; - соціально-наукова / соціологічна теорія; - соціальні теорії нових медіа; - операційна теорія; - повсякденна медійна теорія або теорія здорового глузду та ін.

Другий вектор – класифікаційна дихотомічна ознака **‘старе / традиційне – нове’**, яка актуалізує кореляцію субсфер «традиційне журналістикознавство / традиційна школа журналістики» – «нова школа медіології» / «медіазнавства» // «нові медіадослідження», що їх номінують відповідні терміни.

II. Параметр «рівень концептуалізації» (вертикальна площина, синхронно-дескриптивний вимір). За допомогою параметра здійснюємо поділ поняття «медіазнавство» та виявляємо рівневу органі-

зацію понять предметної сфери «медіазнавство». Цей параметр конкретизує концептуальна ознака **‘ступінь узагальнення знань’**, яка актуалізує два ряди концептуальних відношень, зокрема:

1) такі, що спричиняють різночитання, авторську аспектуалізацію й відповідно невизначеність рівня концептуалізації поняття «медіазнавство»:

- «наука = вид пізнавальної діяльності» // [наукова] дисципліна = інституціоналізація теоретичних знанневих практик у конкретних предметно-проблемних сферах (галузях) пізнання» (**суперординаційний рівень**) ↑↓ «медіазнавство = наука (знання) про медіа» як підгалузь науки загалом // медіазнавство як наукову дисципліну у власне науковому дискурсі ще не визначено (**пресуперординаційний рівень**);

- «медіакультура = медіазасоби, медіапедагогіка, медіапсихологія, медіамедицина, медіаправо, медіаетика» (**суперординаційний рівень**) ↑↓ «медіапедагогіка = органічна частина медіакультури» (**пресуперординаційний рівень**) ↑↓ «медіазнавство = розділ медіапедагогіки» (**базовий рівень**) – за аспектною концептуалізацією В. Робака, у якій відбулося зміщення зон референції й кореференції, що, власне, й порушує логіку вибудовування ієрархії, оскільки медіакультура – це зона референції, де базове поняття культури не стосується особливого виду пізнавальної діяльності, а медіапедагогіка й медіазнавство – це зона кореференції, в якій репрезентовано галузі / підгалузі науки (логічна помилка, що спричиняє концептуальну багатозначність, комунікативні девіації у фаховому спілкуванні або наукові дискусії);

2) такі, що структурують поняття «медіазнавство» за його послідовним логічним поділом, який у предметній сфері «медіазнавство» об’єктивує субсфери «аспектний напрям медіадосліджень» > «розділ / підрозділ / галузь медіазнавства» (інституціоналізуються або виявляють тенденцію до формування в різних країнах по-різному), зокрема:

- «наука» // [наукова] дисципліна» (**суперординаційний рівень**) ↑↓ «медіазнавство» (**пресуперординаційний рівень**) ↑↓ *теорія медіазнавства / теоретичне медіазнавство, методологія медіазнавства ↔ прикладне / галузеве медіазнавство* (**базовий рівень**) ↑↓ *загальне, типологічне, дискурсивне, порівняльне / компаративне медіазнавство* //

медіакомпаративістика, історіографія / історія медіазнавства ↔ історичне медіазнавство / медіаісторіографія, медіакритика / критика ЗМІ, медіаантропрологія, медіадидактика, медіаекологія, медіаекономіка, медіаетика, медіалінгвістика, медіамедицина, медіапедагогіка, медіаправо та ін. (пресубординаційний рівень) ↑↓ медіазнавство галузевої спеціалізації (субординаційний рівень) (див. Рис. 3).

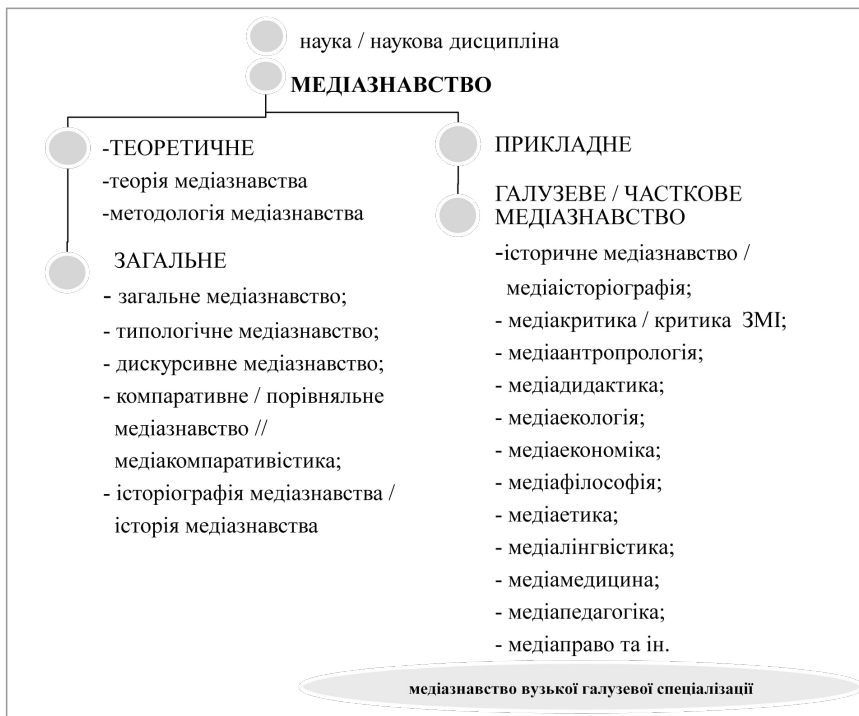

Рис. 3. Моделювання предметної сфери «медіазнавство» за параметром «рівень концептуалізації»

Деякі терміни на позначення розділів медіазнавства досі не мають визначень своїх понять, оскільки вони лише формуються. Спробуємо частково заповнити цю прогалину та сформулювати визначення окремих розділів теоретичного медіазнавства, які сьогодні перебувають на етапі інституціоналізації¹⁴ (див. Табл. 3).

14 Систематизація визначень понять, що їх позначають терміни прикладного, зокрема й галузевого медіазнавства, вимагає окремого дослідження.

Табл.3. Авторські визначення термінів на позначення

1	2
теорія медіазнавства / теоретичне медіазнавство	розділ медіазнавства, орієнтований на 1) вивчення а) змістового наповнення, системної організації та специфіки медіазнавства як науки про медіа, її місця в структурі інших наук і наукових дисциплін, б) основних функцій та засад, природи й типологічних різновидів медіа, в) особливостей розвитку дослідницьких напрямів, методів опису медійної комунікації, г) окремих явищ та процесів у медіагалузі; 2) аналіз накопичених у науці про медіа знань; 3) розроблення нових медіатеорій та концепцій розвитку медіа в інформаційних суспільствах тощо;
методологія медіазнавства	розділ медіазнавства, орієнтований на вивчення методів і технік медіазнавчих досліджень ¹⁵ ;
загальне медіазнавство	розділ медіазнавства, орієнтований на узагальнення теоретичного доробку в різних країнах, виявлення загальних властивостей, проблем та процесів, які відбуваються в медіагалузі;
типологічне медіазнавство	розділ медіазнавства, орієнтований на зіставні дослідження особливостей типологічних різновидів медіа та предметів, процесів і явищ, пов'язаних із ними, із метою з'ясування спільних ознак і характеристик медіа та специфіки окремих медіа, що передбачає розроблення наукових класифікацій і типології медіазнавчих дисциплін;
порівняльне медіазнавство / компаративне медіазнавство / медіакомпаративістика	розділ медіазнавства, орієнтований 1) на зіставлення загальних властивостей та специфіки розвитку медіа й предметів, процесів і явищ, пов'язаних із ними, у різних країнах; 2) на зіставлення загальних властивостей та специфіки розвитку медіагалузі в тій чи іншій країні;

15 Термін *методи й техніки медіазнавчих досліджень* (за Г. Д. Лассвеллом) фіксує «Словник медійної термінології» (Pisarek 2006, 119-120) на позначення опису феномена медійної комунікації, зокрема масової комунікації, що складається з п'яти елементів (відправник, канал, передавання, одержувачі та наслідки). Для вивчення відправника використовують інтерв'ю, тестування, соціографічний аналіз персональних даних; для вивчення каналу – аналіз даних про його власника, політичне спрямування, ступінь соціальної довіри; для вивчення повідомлення – аналіз медіаконтенту (преси); для вивчення одержувача – репрезентативні опитування та інтерв'ю (телефонні, поштові, колективні), щоденник телеглядача або радіослухача, телеметрія; для вивчення ефектів – інтерв'ю, тести, експерименти, інструментальні дослідження, спостереження за учасниками. Медіазнавство (медіанаука), як і пресознавство, вважають мультидисциплінарною технологією, яка використовує методи та прийоми тих дисциплін, які сприяють вивченню конкретних аспектів або елементів процесу комунікації. Дослідження політичних, економічних і правових детермінантів функціонування медіа потребує використання поняття апарату політології, економіки, економетрики та права. Вивчення й опис соціально-психологічних аспектів і чинників поведінки мовників та одержувачів спонукає до використання методів і прийомів, притаманних соціології та психології. Вивчення й опис журналістських текстів вимагає використання методологічного досвіду літературознавства, лінгвістики, а також психо- й соціолінгвістики (Pisarek 2006, 119-120).

<i>Продовження табл. 3.</i>	
1	2
дискурсивне медіазнавство	розділ медіазнавства, орієнтований на вивчення різних типологічних різновидів медіадискурсу (Мірошниченко 2016), в якому відбиті настрої представників суспільства різних сфер діяльності;
історіографія медіазнавства / історія медіазнавства	як складник історіографії науки загалом – розділ теорії медіазнавства, орієнтований на історію становлення науки про медіа як історію формування її предмета, медійних учень, медіатеорій, медіазнавчих шкіл, напрямів, парадигм та методологій медіазнавчих досліджень;
прикладне медіазнавство	розділ медіазнавства, орієнтований на медіатехнології й специфіку роботи медіафахівців, на вироблення практичних принципів і рекомендацій щодо впровадження сучасних медіапрактик, їхній опис, оцінювання та використання (підпорядковане певній практичній меті);
галузеве медіазнавство	розділ медіазнавства, який вивчає специфіку функціонування медіа в різних галузях знань, зокрема й у конкретних спеціалізованих (вузькогалузевих) сферах діяльності;
історичне медіазнавство	розділ медіазнавства, орієнтований на вивчення медіа-історії / історії медіа з метою з'ясування загальних тенденцій їх формування й розвитку.

Отже, моделювання за параметром «зони сусідства», який актуалізує ознака 'референція – кореференція', дає підстави розмежовувати *медіагалузь* як практичну сферу медіадіяльності (зона референції) та *медіазнавство* як сферу наукових досліджень про медіа та медіагалузь (зона кореференції). Орієнтація дослідницького інтересу переважно на сферу медіанауки передбачає зосередження уваги на її моделюванні за ознаками: 'межа – положення «між» і «на межі» – розсіювання меж', 'теорія – практика' (зовнішньоструктурна організація, що репрезентує міждисциплінарні зв'язки сучасного медіазнавства в його кореляції з медіагалуззю); 'загальне – часткове – одиничне', 'старе / традиційне – нове' (внутрішньоструктурна організація, що репрезентує структурування за науковими парадигмами, дослідницькими аспектами, напрямками, науковими школами, теоріями, концепціями в кореляції з відповідними медіапрактиками).

Моделювання за параметром «рівень концептуалізації», який актуалізує ознака 'ступінь узагальнення знань' (ступенева градація

знань), дає підстави визначити місце медіазнавства в системі наук і/або наукових дисциплін та структурувати основні його галузі за ієрархією концептуальних відношень. Відсутність визначень до більшості термінів на позначення розділів / підрозділів медіазнавства є ще одним підтвердженням становлення нової дослідницької галузі та навчальної дисципліни.

Список літератури

- Бусел, В. Т. (укл. і голов. ред.) (2007). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. ВТФ «Перун».
- Гаврілова, Л. Г., & Воронова, Н. С. (2017). Цифрова культура як феномен сучасного інформаційно-комунікаційного педагогічного середовища. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*, 48, 21-34.
- Зражевська, Н. (2021). *Теорія медій та суспільства*. Видавництво Київського університету імені Бориса Грінченка.
- Іващенко, В. Л. (2006). *Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу*. Видавничий Дім Дмитра Бураго.
- Іващенко, В. Л. (2014). Основні напрями досліджень у термінознавстві кінця ХХ – початку ХХІ століть. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка» Проблеми української термінології*, 791, 22-31.
- Корінний, М. М., & Шевченко, В. Ф. (2003). *Короткий енциклопедичний словник з культури*. «Україна».
- Кулик, В. (2010). *Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки*. «Критика».
- Лоренц Енгель. (2020, 20 липня). *Вікіпедія*. <http://surl.li/axgul>
- Мазоренко, М. О. (2014). Медіаантропология як міждисциплінарна парадигма мас-медійних досліджень. *Вісник Харківської державної академії культури*, 43, 173-181.
- Манделіна, О. С. (2019). Засади вивчення нових медіа в контексті науки про культуру (за Л. Вайтом, М. Маклюеном). *Культура і мистецтво у сучасному світі*, 20, 147-159.
- Медіадослідження: зб. наук. пр. студ. (2010–2021). Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, Вип. 1-12.
- Медіазнавство. (2019, 13 липня). *Вікіпедія*. <https://uk.wikipedia.org/wiki/Медіазнавство>
- Нові медіа-дослідження. (2021, 23 грудня). *Вікіпедія*. <http://surl.li/bgwxh>

- Робак, В. (2006). *До питання про розвиток медіапедагогіки у Німеччині* (сс. 275-286). Другий український педагогічний конгрес. ТзОВ Камула.
- Русанівський, В. М., & Тараненко, О. О. (співгол. редкол.) (2007). *Українська мова. Енциклопедія*. Видавництво «Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана».
- Санакуєв, М. Г. (2014). Медіафілософія як нова галузь філософського знання. *Гілея: науковий вісник*, 89, 199-201.
- Сербенська, О. (2010). Засади лексикографічного опрацювання медійної термінології в довіднику «Słownik terminologii medialnej» (Краків, 2006). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології», 676, 117-120.
- Сурмін, Ю. (2010). *Термінологічна система державного управління: сутність та тенденції розвитку* (сс. 9-21). Ковбасюк, Ю. В., Сурмін, Ю. П., & Трощинський, В. П. (заг. ред.). *Понятійно-категоріальний апарат публічного управління*. НАДУ.
- Canaris, V., & Kreuzer, H. (1977). *Literaturwissenschaft, Medienwissenschaft*. Quelle und Meyer.
- Die Gesellschaft für Medienwissenschaft. (2017, 11 жовтня / 2018, 27 лютого). <https://gfmedienwissenschaft.de/gesellschaft>
- Forum Bildung. (2017, 11 жовтня). *Die Gesellschaft für Medienwissenschaft*. <https://gfmedienwissenschaft.de/debatte/forum-bildung>
- Journal of Italian Cinema & Media Studies (2012–...). <http://surl.li/aylsk>
- Kompetenzzentrum Medienanthropologie. (2014–2019). *Internationale Kolleg für Kulturtechnikforschung und Medienphilosophie (IKKM)*. <http://surl.li/axgww>; <http://surl.li/axuhd>
- McLuhan, M. (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man*. McGraw-Hill.
- Media Studies. (2009–2021). *Macmillan dictionary*. <http://surl.li/axzij>
- Media Studies: Міждисциплінарні дослідження медіа. (2016). Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 1-2. <https://mediatorpos.org/mediadoslidzhennya/>
- Medienkomparatistik. (2019–2021). *Aisthesis verlag*. <http://surl.li/axxrf>
- MEDIENwissenschaft: Rezensionen | Reviews. (1984–...). <http://surl.li/aylrz>
- Médiologie? Qu'est-ce que la médiologie? (2015, novembre 17). *Médiologie*. <https://www.mediologie.org/qu-est-ce-que-la-mediologie-26>
- Ouellette, L., & Gray, J. (Eds.) (2017). *Keywords for Media Studies*. NYU Press.
- Peters, K., & Seier, A. (Hg.) (2016). *Gender & Medien-Reader*. Diaphanes.
- Pisarek, W. (red.). (2006). *Słownik terminologii medialnej*. Kraków.

- Russ-Mohl, S. (2013). Dialog of the Deaf: Media Research and Practice. *European Journalism Observatory (EJO)*. <http://surl.li/axgya>
- Russell, J. (2006). *Dictionary of Media Studies*. A&C Black.
- Satzung der Gesellschaft für Medienwissenschaft e.V. (2017, 11 жовтня / 2018, 27 лютого). *Gesellschaft. Gesellschaft für Medienwissenschaft*. <http://surl.li/axyft>
- Schanze, H. (2003). Literaturwissenschaft – Medienwissenschaften – Medienwissenschaft. *Z Literaturwiss Linguistik*, 33, 141-146. <https://doi.org/10.1007/BF03379379>
- Schulte, Ch. (Hg.) (2005). *Walter Benjamins Medientheorie*. UVK.
- Transdisciplinary Networks of Media Knowledge. (2018–...). <http://surl.li/axjvf>
- Unsere Arbeitsgruppen. (2017, 11 жовтня / 2018, 27 лютого). *Unsere Arbeitsgruppen. Gesellschaft. Gesellschaft für Medienwissenschaft*. <https://gfmedienwissenschaft.de/gesellschaft/ags>
- Vogl, J., Balke, F., & Siegert, B. (Hrsg.) (2013). *Mediengeschichte nach Friedrich Kittler (Archiv für Mediengeschichte)*, 13.
- Voss, Ch. & Engell, L. (Hg.) (2015). *Mediale Anthropologie*. Fink.
- Zeitschrift für Medien- und Kulturforschung. (2009–...). <http://surl.li/bgwev>
- Zeitschrift für Medienwissenschaft. (2009–...). <https://zfmedienwissenschaft.de>